



Kontrafaktisk Analys

Den okontrollerade maktens fiende Nr 1

JAN GILLBERG

Om inte om hade varit? Om utbyggnaden under 1800-talet av järnvägsnätet i Förenta staterna inte hade ägt rum under 1800-talet utan först senare, hur hade det påverkat USA:s ekonomiska tillväxt och hur hade det påverkat tillkomsten av de metropoler, som nu uppstod kring ett antal betydelsefulla järnvägsknutpunkter? Hade dessa metropoler fått en annan lokalisering?

Det är frågor som ställs i vad som kommit att gälla som den kontrafaktiska analysens klassiker – en studie som sedermera Nobelpristagaren i ekonomi **Robert Fogel** (1926-2013) presenterade 1964. Som metod i den ekonomisk-historiska vetenskapen räknas dock ett antal franska forskare – främst **Emmanuel Le Roy Ladurie** och **Pierre Chaunu** – som föregångarna. Fogel var amerikan och bland annat verksam vid **John Hopkins University**.

Till en början kom metoden främst att tillämpas som en metod att kvantifiera olika historiska förlopp och jämföra uppmätta faktiska förändringar med hypotetiska, där det faktiska ersatts med en eller flera icke-faktiska antaganden. Detta har öppnat för en bredare tillämpning – även inom skönlitteraturen.

Om Ivar Kreuger fått leva

Själv använde jag mig av metoden i samband med att jag höll ett föredrag i

Wallenbergssalen på **Tekniska Muséet** i Stockholm, till vilket **Tekniska Muséets Vänner** och **Tändsticksmuséets Vänner** hade inbjudit och som samlade en publik på omkring 150 personer. Jag utvecklade där tankar på temat: *Hur hade saker och ting kunnat gestalta sig om Ivar Kreuger inte hade mördats utan fått fullfölja sin gärning?*

Föredraget hölls den 14 mars 2004 – således i nära anslutning till den dag som är Kreugers dödsdag, dvs den 12 mars. Föredraget finns i något överarbetad form återgivet i DSM 3/2005.

Aktörer respektive struktur

I sin bredare tillämpning av kontrafaktisk analys har det blivit vanligt att skilja på ”aktör” och ”struktur”.

- Hur hade historien gestaltat sig om **Hitler** hade stupat i Första världskriget? Ett svar som tydliggör denna åtskillnad skulle kunna vara: Strukturen med all arbetslöshet och fattigdom liksom den förödmjukelse tyska folket hade utsatts för genom **Versaillesfreden** gör att någon ”aktör” med liknande agenda framträtt. I detta fall är det sannolikt ”strukturen” som kom att avgöra.

- Hur hade historien gestaltat sig om **John F Kennedy** inte hade mördats? Här

är svaret inte lika givet. JFK hade vidtagit långtgående förberedelser för att slå ett avgörande slag mot **Federal Reserve-systemet**. Bara sju dagar innan han mördades uttalade han:

”There is a plot in this country to enslave every man, woman and child. Before I leave this high and noble office, I intend to expose this plot.”

Många liknande frågor kan ställas ägnade att möjliggöra resonemang om en annan utveckling än den som nu blev den faktiska. Vid en konferens i ämnesdidaktik ledd av **Anna-Lena Lilliestam** fick deltagarna formulera sådana alternativ. Detta är några:

”**Christopher Columbus** var en viktig aktör. Hans driftighet gjorde att Amerika upptäcktes tidigare än eljest. Hade det inte varit för honom hade Amerika antagligen upptäckts först på 1700-talet.”

”Om **Kristian II** hade varit en bra och mild kung, som gjorde förhållandena bättre i Sverige, hade inte **Gustav Vasa** behövt göra uppror och då hade vi idag varit danskar.”

”Om **Luther** inte hade genomfört reformationen hade någon protestantisk kyrka inte bildats. Utan hans vilja och kämpaglöd hade inte protestantismen funnits idag. Men samtidigt: Hade Luther inte fått stöd i sina åsikter av folket (”strukturen”) hade inte ledarna brytt sig



CARL BILD
ett hot mot säkerheten

Som lösningsalternativ i PRESSSTOPP-butiker och hos Mediegrans Bokhandel i Stockholm. Pris SEK 45,00.

Rekvirera Bildt-numret
genom att sätta in
50 kronor på DeSaMek:s
Pg 180240-4 alt Bg 5296-8070.
Glöm inte ange namn och adress
+ "Bildt-numret"

om honom utan han hade istället förlöjligats eller dödats."

Av detta kan vi lära att människan kan – både som individ och som tillhörig en grupp/en struktur – påverka sitt liv respektive historien. Det är vad historiedidaktikern **Bernard Erik Jensen** framhåller i sin bok *"Historiemedvetande – begreppsanalys, samhällsteori, didaktik"* (Studentlitteratur, 1997). Det kontrafaktiska synsättet tydliggör, menar han, att historien är inte förutbestämd och är därmed ägnat att motverka deterministiska tankegångar.

Metod att mäta utfallet av förd politik

Ett område där den kontrafaktiska analysen inte tillätts att komma i tillämpning är konflikter i nutid och i nutid förd politik. Ändå är detta något som borde gälla som synnerligen angeläget. I stället för att begränsa den kontrafaktiska analysen till en metod med tillämpning främst i den historiska vetenskapen borde den ges ett

prioriterat utrymme inom den politiska vetenskapen.

- George W Bush hade rådgivare – bland andra **Zbigniew Brzezinski** - som avrådde GWB från att starta kriget i Irak. Hur hade situationen i Mellanöstern varit idag om GWB hade följt det rådet? Vad har detta krig kostat i antal människoliv, förlorade kulturskatter och fördjupade motsättningar mellan olika etniska och religiösa grupper?

- Om USA jämte Frankrike, Storbritannien och Sverige hade avstått från att attackera det tidigare välordnade Libyen, hur hade situationen då varit i dagens Libyen jämfört med vad den är i dag?

- Om det säkerhetspolitiska läget i Skandinavien om fem år skulle kräva ett återställande av den svenska försvarsförmågan sådan den var 2004 relativt omgivningen, vad skulle det kosta jämfört med en från 2004 bibehållen försvarsförmåga?

- Om Sverige hade fört en invandringspolitik liknande den i Finland, vilka effekter – positiva/negativa – hade det haft på det i dag rådande allmänna välbefindandet i Sverige?

- Om Sverige för 10 år sedan infört ett lärlingsystem liknande det i Tyskland, hur stor hade ungdomsarbetslösheten då varit i dag?

- Om Sverige för 50 år sedan hade ersatt det nuvarande statliga/kommunala bidragssystemet med ett system med individuella välfärdskonton (1), vilken utveckling av det allmänna välbefindandet hade detta möjliggjort?

Resultatgranskning av förd politik

Med mediernas ökade makt och dessas fokusering på enskilda av medierna utvalda men därmed också beroendeställda aktörer, har det medborgerliga inflytandet försvagats. Demokratien har ersatts av Mediekrati. Denna Mediekrati har samtidigt kommit att tjäna intressen, vars främsta egenskap är att inte synas och därmed vara skyddade från ansvarstagande.

På detta sätt har det uppstått en allians mellan medierna och i ordets genuina mening obskyra intressen. En allians som vad gäller medierna utmärks av att dessa i allt högre grad frånträtt sin roll som

granskare av den intressestyrda maktutövningen. Den granskning som förekommer tjänar genom sin ytlighet och sin allmänna populism inget annat syfte än det bröd som populäsen erbjöds i det sönderfallande Romarriket.

Detta har skapat ett behov av en från både medierna och de av medierna värnade intressena oberoende kontrollfunktion – en funktion med uppgift att resultat/effektgranska den i nuet förda politiken och då inte minst gällande olika krigsäventyr. Detta med tillämpning av de metoder för kontrafaktisk analys, som den ekonomisk-historiska vetenskapen utvecklat.

Öppning för ansvarsfull politik

Därmed skulle nya möjligheter skapas för att utkräva ansvar för förd politik, där utkrävandet kan relateras till olika åtgärders faktiska resultat/effekt. Redan detta ägnat att främja de politiska aktörernas ambitioner att bedriva en ansvarsfull/försvärbar politik.

Det skulle också göra det möjligt att återställa det medborgerliga inflytandet – ett inflytande som i allt väsentligt gått förlorat i de mediokratiska samhällena. Inte minst utan i synnerhet i Sverige, där politikernas anpassning till massmedial kampanjournalistik kommit att ersätta ett av Riksdagen utövat medborgarinflytande.

Den okontrollerade maktens fiende Nr 1

En ordning där maktutövningen underkastades granskning med avseende på resultat/effekt skulle utgöra ett dödligt hot mot den okontrollerade makt, som i vår tid som bäst breder ut sig i namn av *"globalism"* - allt oftare kallad **Den Nya Världsordningen**. Därför skulle en sådan ordning gälla som denna makts fiende Nr 1.

(1) Idén om individuella välfärdskonton presenterades av **Jan Gillberg** i valrörelsen 1964. Förslag liknande detta har sedan presenterats av **Patrik Engellau** och **Stefan Fölster**. I skriften *"Det sovande folket"* (1983) utsätter **Fredrik Reinfeldt** det – då som nu – rådande bidragssystemet med tillkommande bidragsberoende för en starkt polemisk kritik – dock utan att presentera ett alternativ.